KRAŽIUOSE kūrybinį kelią pradėjęs iškilus Baroko epochos poetas MOTIEJUS KAZIMIERAS SARBIEVIJUS (1595–1640)

Motiejus Kazimieras Sarbievijus (lot. *Mathias Casimirus Sarbievius*, lenk. *Maciej Kazimierz Sarbiewski*, 1595–1640) – iš mozūrų bajorų kilęs, lotynų kalba eilėraščius, epigramas, himnus, odes rašęs pasaulinio garso Lietuvos baroko epochos poetas, Lietuvos jėzuitų ir Vilniaus akademijos auklėtinis, profesorius, Kražių kolegijos dėstytojas, karaliaus Vladislovo IV Vazos dvaro pamokslininkas, popiežiaus Urbono VIII premijos laureatas, vadintas sarmatų, Lietuvos Horacijumi, tiesiog Kazimieru.

M. K. Sarbievijus gimė 1595 m. vasario 24 d. Sarbieve (Lenkija, Plocko vaivadija), mirė 1640 m. balandžio 2 d. Varšuvoje. Apie 20 metų gyveno, dirbo ir kūrė Lietuvoje.

Iš pradžių mokėsi Pultusko jėzuitų kolegijoje. Ją baigęs, 1612 m. liepos 25 d. įstojo į noviciatą (jėzuitų naujokyną) Vilniuje, 1614–1617 m. Braunsberge studijavo filosofiją.

1617–1618 m. dėstė sintaksę ir poetiką Kražių kolegijoje, kuri veikė dabartinio Kelmės rajono Kražių miestelyje. Dirbdamas Kražiuose pradėjo eiliuoti.

1618–1622 m. – M. K. Sarbievijaus pirmasis (ankstyvasis) kūrybos laikotarpis, kurio metu, be eilėraščių, jis rašė ir panegirikas bei epitalamijas.

1619 m. sukurtoje Jonui Karoliui Chodkevičiui skirtoje panegirikoje aprašė Kražių kolegijos įsteigimą. Kai kuriuose kituose jo kūriniuose taip pat minimi Kražiai, Žemaitija, rašoma apie jos gamtos grožį ir kt.

1619–1620 m. M. K. Sarbievijus dėstė retoriką Polocko kolegijoje.

Motiejus Kazimieras Sarbievijus. Portretas sukurtas XVII a., dailininkas nežinomas. Kūrinys saugomas Krokuvos nacionaliniame muziejuje

1617–1630 m. parašė didelį poveikį baroko literatūros teorijai bei estetikai padariusį 5 dalių poetikos veikalą „Apie tobulą poeziją“ („Poetika“). Joje yra aptarti pagrindiniai poezijos žanrai: epigrama, elegija, lyrika, epas. XVII a. žymiausia ir populiariausia buvo pirmoji šios knygos dalis – „Apie aštrų ir šmaikštų stilių“ (*De acuto et arguto*). Pasak prof. Eugenijos Ulčinaitės, joje „*pateikta barokinio stiliaus samprata, išreikštas siekis jungti įvairių stilių, žanrų, kalbų rūšis, derinti skirtingas meno šakas, įvairias tikybines nuostatas, estetinius principus.* [...][1]“.

1620–1622 m. M. K. Sarbievijus Vilniaus akademijoje (dabar Vilniaus universitetas) studijavo teologiją. Iš čia 1622 m. spalio mėnesį kaip perspektyvus studentas buvo išsiųstas gilinti žinias į Romos jėzuitų kolegiją (*Colegium Romanum*). Studijų metais ėjo metafizikos repetitoriaus pareigas Vokiečių kolegijoje (*Collegium Germanicum*).

1623 m. per Sekmines įšventintas į kunigus.

Romoje studijas užbaigė 1624 m. vasarą.

1624–1625 m. Romoje veikusioje Vokiečių kolegijoje ėjo studijų prefekto ir rektoriaus patarėjo pareigas.

Metai, praleisti Romoje, jo kūrybiniame kelyje

(Nukelta į 20 p.)

Poezijos rinkinio „Keturios lyrikos knygos“ (1634 m.) atvarta. Leidinys saugomas Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro muziejuje

M. K. Sarbievijaus rinktinės „Lyricorum libri“ IV (išleista 1632 m. Antverpene) iliustracija. Dailininkas Peteris Paulas Rubensas

buvo itin reikšmingi. Tuo laikotarpiu susipažino su antikos kultūra ir italų literatūra, teatru bei muzika, savo idealu ir dvasiniu autoritetu pasirinko poetą Horacijų, parašė daug kūrinių.

M. K. Sarbievijaus Romos laikotarpio eilėraščiai 1625 m. buvo išspausdinti jo pirmojoje poezijos rinktinėje „Trys lyrikos knygos“ (lot. *Lyricorum libri tres*). Vėlesniais metais Vilniuje, Romoje, Vroclave, Londone ir daugelyje kitų Europos miestų buvo išspausdinti šios knygos papildyti leidimai (XVII a. jų buvo apie 50). 1646 m. leidinys „Trys lyrikos knygos“ išverstas į anglų, 1682m. – į lenkų kalbą. Rinktinė buvo populiari ne tik katalikiškuose, bet ir anglikoniškajame Oksfordo universitete. 1632 m. Antverpene išleistos knygos antraštinis puslapis buvo papuoštas graviūra, sukurta pagal Peterio Pauliaus Rubenso piešinį.

1625 m. spalio mėnesį M. K. Sarbievijus grįžo į Lietuvą.

1626–1627 m. jis dėstė retoriką jėzuitų klierikams Polocke.

1627–1635 m. dirbo Vilniaus universitete, čia 1627–1628 m. dėstė retoriką, iki 1631 m.– filosofiją, 1628 m. tapo Universiteto filosofijos profesoriumi. 1631 m. pradėjo skaityti poetines teologines paskaitas, kurių metu dažnai cituodavo savo kūrybą, aiškindavo Lietuvoje savo paties sukurtą literatūrinę teoriją apie aštrų ir šmaikštų stilių. Gyvendamas ir dirbdamas Vilniuje, M. K. Sarbievijus subrendo kaip rašytojas ir asmenybė. 1630 m. sausio 27 d. jam buvo suteiktas laisvųjų menų ir filosofijos magistro laipsnis.

Šiuo Vilniaus laikotarpiu M. K. Sarbievijus buvo vienas iš Vilniaus universitete veikusio literatūrinio humanistų būrelio, kuris vienijo talentingus jaunuosius poetus, pagrindinių organizatorių. Kaip geras antikinės literatūros žinovas jis daugeliui šio būrelio narių buvo didelis autoritetas ir patarėjas. M. K. Sarbievijaus organizuojamuose susibūrimuose jaunieji poetai skaitydavo savo kūrybą. Jam įtakojant Vilniaus universitete susiformavo tam tikra poetinė mokykla, kuri išugdė nemažai poetų. Žymiausių būryje buvo M. K. Sarbievijaus mokiniai M. Kmicičius, T. Požeckis, A. Rozenvaldas.

1631–1635 m. M. K. Sarbievijus ėjo ir Vilniaus akademijos rektoriaus patarėjo pareigas.

1627 m. jis parašė studiją „Pagonių dievai“, ku-

rioje pateikta nemažai žinių apie mitologiją, dangaus kūnų garbinimą.

1629 m. rugsėjo 23 d. M. K. Sarbievijus padarė 4 iškilmingus įžadus.

1633–1634 mokslo metais jis buvo ir Marijos sodalicijos dvasios vadas, 1635 m. papildomai dirbo Vilniaus Šventų Jonų bažnyčios pamokslininku.

Lietuva M. K. Sarbievijui visada buvo svarbi. Dalis jo kūrinių yra dedikuoti iškiliems ano meto didikams – Jonui Karoliui Chodkevičiui, Steponui Pacui, Albertui Vladislovui Radvilai, kai kuriems kitiems žymiems Lietuvos žmonėms. Savo kūriniuose jis rašė ir apie Palemono mitą, Gedimino pilį, Vilijos upę, Lukiškių kalną, Vytauto valstybę „nuo jūros iki jūros“, jau minėtus Kražius, kitas Žemaitijos vietas.

1635 m. rudenį karalius Vladislovas Vaza pakvietė M. K. Sarbievijų atvykti į Varšuvą. Jis kvietimą priėmė, nuvyko į Varšuvą ir ten tapo karaliaus rūmų pamokslininku bei teologu. Eidamas šias pareigas, daug laiko skirdavo pamokslų rengimui, sakymui, turėdavo lydėti karalių jo išvykų ir medžioklių metu, tad kūrybai laiko likdavo nedaug, tačiau jos neužmiršo. Tuo laikotarpiu jis karaliaus rūmų teatrui parašė nuotaikingą kūrinėlį „Miškų žaidimai“, arba „Silviludia“ (išleista 1757 m., lietuvių kalba – 1958 m. ir), kuriame daug Lietuvos paminėjimų (Birštono, Merkinės, Šalčininkų ir kt.), gamtos vaizdų.

1636 m. M. K. Sarbievijus kartu su karaliumi V. Vaza buvo atvykęs į Vilnių, čia liepos 5 d. jam suteiktas teologijos daktaro laipsnis. Tų pačių metų rugpjūčio 14 d. M. K. Sarbievijus dalyvavo Vilniuje vykusiose šv. Kazimiero relikvijoriaus perkėlimo į naują koplyčią iškilmėse ir jų metu pasakė pamokslą.

M. K. Sarbievijus ir vėliau gilino žinias, daug dėmesio skirdavo teologijos studijoms. Naujai išrinktam popiežiui Urbonui VIII jis sukūrė odę „Aureum saeculum“ („Aukso amžius“). Ši popiežiui patiko ir jis, nepaisant to, kad M. K. Sarbievijus dar nebuvo 30 metų amžiaus, vos kelis mėnesius dirbo kunigu, paskyrė jį į bažnytinių brevijorių himnų reformatorių grupę, kurioje buvo dar trys žinomi Romos jėzuitai – Strada, Galluzzi, Petrucci. Dirbdami kartu jie pakoregavo (ištaisė) brevijoriaus himnus (šiam darbui vadovavo popiežius Urbonas XVIII).

M. K. Sarbievijus yra parašęs menine prasme

Kauno apskrities Ąžuolyno bibliotekoje 2024 m. spalio mėnesį surasta, kaip manoma, vienintelė pasaulyje išlikusi M. K. Sarbievijaus knygutė „Odė palaimintajam Stanislovui Kostkai“ (išleista 1639 m.), kurią surado Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto tyrėja doc. dr. Ona Dilytė-Čiurinskienė. Kauno apskrities Ąžuolyno bibliotekos nuotrauka

vertingų, mistinių, religinės meilės eilėraščių, pagrįstų asmenine žmogaus ir Dievo jungties patirtimi. Kaip pažymi daugelis literatūrologų ir literatūros istorikų, jo tekstai turėjo įtakos XVII a. Europoje suklestėjusiai metafizinei ir mistinei poezijai.

Plačiai paplitęs teiginys, kad popiežius jį, kaip Dantę bei Peatrarką, vainikavo laurų vainiku bei apdovanojo aukso žiedu, nors tai įrodančių faktų šiandien ir neturima.

(Nukelta į 22 p.)

M. K. Sarbievijaus knygos „Lyricorum libri tres“ (išleista 1630 m. Antverpene) atvarta. Leidinys saugomas Maironio lietuvių literatūros muziejuje

Vilniaus universiteto Filologijos fakultetą puošiantis dailininko Rimtauto Vincento Gibavičiaus sukurtas scraffito paveikslas, kuriame pavaizduotas M. K. Sarbievijus

Manoma, kad M. K. Sarbievijus sukūrė porą himnų ir patobulino Velykų laikotarpio himną.

Svarbiausi M. K. Sarbievijaus kūriniai (antikinių ar biblinių tekstų parodijos ir palinodijos) buvo išleisti 1626–1635 metais.

M. K. Sarbievijus visą laiką buvo silpnos sveikatos. 1638 m. jis kartu su karaliumi V. Vaza buvo išvykęs gydytis į Badeno kurortą, tačiau ir po ten gauto gydymo jį vis dar vargino negalavimai. Sveikatai kenkė ir karaliaus rūmų intrigos, todėl jis paprašė karaliaus, kad jį leistų grįžti į Vilnių. To padaryti nespėjo, nes paskutinį kartą sakydamas pamokslą Varšuvoje, pajutęs didelį galvos skausmą, apalpo ir po kelių dienų – 1640 m. balandžio 2-ąją – mirė. M. K. Sarbievijų palaidojo Varšuvos bažnyčios rūsyje.

M. K. Sarbievijui gyvam esant, pradedant 1625 m.etais, buvo išspausdinti 5 pagrindiniai jo lyrikos rinkiniai kartu su viena epodžių ir viena epigramų knyga. Po jo mirties (iki XVIII a. pab.) šios knygos, kaip jau minėta, pakartotinai buvo išleistos daugiau negu 50 kartų. Jo kūriniai yra išversti ne tik į lietuvių, lenkų, anglų, vokiečių, bet ir į daugelį kitų kalbų.

M. K. Sarbievijus buvo sukūręs ir stambų epinį veikalą „Lechias“ – poemą apie karžygio Lecho atvykimą į Lenkiją ir valstybės įsteigimą. Šį kūrinį jis, sekdamas Vergilijaus „Eneidos“ pavyzdžiu, buvo suskirstęs į 12 knygų. Poetas jo nespėjo paskelbti. Po jo mirties rankraštyje buvęs kūrinys dingo. Išliko tik XI knygos fragmentas (322 hegzametrai).

M. K. Sarbievijaus rašytinį palikimą sudaro ir jo įvairūs poezijos teorijos raštai, tarp jų „De perfecta poesi“, „De acuto et arguto“, „Characteres lyrici“, „De virtutibus et vitiis carminis elegiaci“. Juose M.K. Sarbievijus, remdamasis Scaligerio ir Pontano poetikomis, Kochanovskio poetinės praktikos bei naujosios italų lyrikos laimėjimais, yra išdėstęs poetikos pagrindus. Stanislawo Skuminos dėka yra išleisti kai kurie M. K. Sarbievijaus mokinių užrašai.

Lietuvių kalba yra išspausdintos M. K. Sarbievijaus poezijos rinktinės „Lemties žaidimai“ (1995), „Poetica“ (2 t. 2009), odžių rinktinė „Akmens pašventinimas“ (2009), „Silviludijos“ („Miškų žaidimai“ – 1958, 2022 m.), laidotuvių pamokslas „Maršalo lazda, parodyta laidojant LDK maršalą Joną Stanislovą Sapiegą“ (2017).

Įamžinant M. K. Sarbievijaus atminimą, Lietuvoje leidžiamos ne tik jo knygos. Kaip jau minėta, 2025-ieji paskelbti jo ir Baroko epochos literatūros metais. M. K. Sarbievijaus vardu yra pavadintas vienas iš Vilniaus universiteto centrinių rūmų komplekso ansamblio kiemų, vakarinėje jo fasado pusėje yra poetui skirta memorialinė lenta. Čia – Vilniaus universiteto Filologijos fakultetas ir Lituanistikos centras. Šiame kiemelyje, prie legendinio studentų mėgstamo beržo ir nedidelio fontano, vyksta įvairūs kultūriniai renginiai. Iš šio kiemo laiptai veda į Didįjį kiemą ir Simono Daukanto kiemą.

Vilniaus universiteto Filologijos fakultetą puošia dailininko Rimtauto Vincento Gibavičiaus sukurtas scraffito paveikslas, vaizduojantis M. K. Sarbievijų, o Šv. Jonų bažnyčioje kabo dailininkės Sofijos Veiverytės sukurtas M. K. Sarbievijaus portretas.

Neužmirštas M. K. Sarbievijus Kražiuose (Kelmės r.). Čia, restauruotoje Kražių jėzuitų kolegijos bursoje (mokinių bendrabutis), nuo 2008m. veikia Kražių Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kultūros centras, jame veikia muziejus, viena iš Kražių miestelio gatvių yra pavadinta M. K. Sarbievijaus vardu.

2024 m. išleistos knygos „Žvaigždės pakeičia skeptrus“. 1695 m. Kražių rankraščio poezija“ (sudarė doc. dr. Ona Dilytė-Čiurinskienė), M. K. Sarbievijaus knygų „Silviludijos“ (2022 m.) ir „Maršalo lazda“ (2017) viršeliai

Nemažai M. K. Sarbievijaus atminimo ženklų yra ir Lenkijoje, kai kuriose kitose pasaulio šalyse.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. „Motiejus Kazimieras Sarbievijus“, *Lietuvių enciklopedija*, t. 26, Bostonas, 1961, p. 491.

2. „Motiejus Kazimieras Sarbievijus“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija:* https://www.vle.lt/straipsnis/motiejus-kazimieras-sarbievijus/ (žr. 2022-12-27).

3. Darius Kuolys, „Sarbievijus“, *Šaltiniai.info:* https://byt.lt/zex3o.

4. Eugenija Ulčinaitė, „Motiejus Kazimieras Sarbievijus: Antikos ir krikščionybės sintezė“: *Šaltiniai.info:* https://byt.lt/IZvxK.

5. Eugenija Ulčinaitė, „Motiejus Kazimieras Sarbievijus – dviejų pasaulių poetas“, *Motiejus Kazimieras Sarbievijus. Lemties žaidimai*, Vilnius, 1995.

***

[1]Ulčinaitė Eugenija, *Visuotinė lietuvių enciklopedija:* https://www.vle.lt/straipsnis/motiejus-kazimieras-sarbievijus/.

Knygų viršeliai: Eugenija Ulčinaitė „Motiejus Kazimieras Sarbievijus Lietuvos, Lenkijos, Europos kultūroje (Vilnius, 1998); M. K. Sarbievijus „Lemties žaidimai“ (Vilnius, 1995); M. K. Sarbievijus „Lyricorum libri IV“ (pilniausias XVII a. išspausdintas M. K. Sarbievijaus poezijos tomas, išėjęs dar autoriui gyvam esant)